

EGY IDŐÁLLÓ JAVASLAT

Napjainkban az ipari termékszerkezet-váltás, az iparirányítás átszervezése mellett előtérbe került a műszaki fejlesztést és az egész tudományos fejlődésünket befolyásoló kutatóintézeti struktúra hatékonyságának vizsgálata is. Napirenden van és megindult a hazai kutatóintézeti hálózat rendszerének elemzése. Ennek keretében nemcsak a közeli szakterületeken dolgozó intézmények még hatékonyabbá tételét, a fejlődés igényeit jobban kielégítő szervezetek kialakításának lehetőségeit célszerű vizsgálni, hanem a területileg közeli intézmények együttműködését is kívánatos áttekinteni. Ebből a szempontból kézenfekvő a veszprémi tudományos kutató és oktató intézmények tevékenységének vizsgálata.

Egyeseknek talán meglepő, hogy egy ilyen elemzés nem új, már 1952-ben elvégeztük azt, sőt, 1952 júliusában akkori munkatársaimmal javaslatot is kidolgoztam egy hatékonyan együttműködő veszprémi kutatóközpontra. Közel három évtized távlatából engedjék meg, hogy az akkori helyzetelemzéséről és javaslataimról tájékoztatást adjak.

Ismeretes, hogy Veszprémben létesítették az első ötéves terv keretében a Veszprémi Vegyipari Egyetemet, ugyancsak ide telepítették a korábban budapesti székhellyel elképzelt Nehézvegyipari Kutatóintézetet, valamint a már működő Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézetet. Ezzel perspektivikusan Veszprém, mely Közép-Dunántúl vegyipari centruma, egyben a nehézvegyipari oktatás és tudományos élet magyarországi központja lett.

Az egyetem 1949-ben kezdte el Veszprémben működését, 1950-ben indult a Nehézvegyipari Kutatóintézet és 1951 végén foglalta el végleges székhelyét a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet. Ezen három intézmény, amelyet a köztudat már akkor Nehézvegyipari Tudományos Intézmények gyűjtőnéven ismert, aránylag kis területen nyert elhelyezést. Ennek ellenére a három — a népgazdaság számára döntő — intézmény között semmiféle szervezett együttműködés nem alakult ki, ami már a különböző felügyeleti szerveikből is következett. A két ipari kutatóintézetet a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Szerveetlen Vegyipari Főosztálya, illetve Ásványolajfeldolgozóipari Főosztálya, az egyetemet pedig a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Általános Oktatási Osztálya felügyelte. Az ipari kutatóintézetek elvi irányításában ezen kívül a BEM Műszaki Fejlesztési Főosztálya is jelentős szerepet vállalt. Ez a kettősség az egyetemenél is megmutatkozott, ahol az egyetemi oktatás kérdéseit elvi, sőt egyes kérdésekben gyakorlati síkon is, a korábbi főhatóság, a Közoktatásügyi Minisztérium irányította. Az intézmények és a főhatóságok között kialakult bonyolult és a célnak nem mindenben legmegfelelőbb kapcsolat nagyrészt a fenti felépítésből következett.

Az egyes minisztériumok, illetve ezek főosztályai a három intézmény szakmai vezetésének irányításának feladatát különböző okok miatt csak részben látták el. Munkájuk legtöbbször operatív intézkedésekre korlátozódott, és így ezekben nem jutottak érvényre azok a szempontok, amelyeket a sajátos veszprémi lehetőségek megadtak.

A modern egyetemi oktatás fontos feltétele, hogy az oktatás és a hallgatók az ipar kérdéseivel állandó, szoros kapcsolatban legyenek. Ez igen nehéz feladat, és nyugodtan

megállapíthatjuk, hogy egyetemeken távolról sem megoldott kérdés. Fokozta a probléma bonyolultságát, hogy az egyetemeknek az ipar ismertetésénél mindig előre kell nézni, és a perspektívában megvalósítandó technológiai kérdésekkel is foglalkozniuk kell. E téren a két kutatóintézet jelenléte Veszprémben az egyetem számára felbecsülhetetlen segítséget jelenthet, mert a két kutatóintézet működési területe pontosan megfelel az egyetem egyes ágazatai profiljának. Így az ipar és a kutatás szoros kapcsolata Veszprémben azt jelenthette volna, hogy a kutatóintézetekkel fenntartott együttműködés révén az egyetem hallgatóit már tanulmányaik alatt kiképezhetik azokra az eljárásokra, amelyek megvalósításában majd mint mérnökök, részt fognak venni. A két kutatóintézet és az egyetem szervezeti önállósága azonban nagymértékben nehezítette ennek a szükség-szerű szoros kapcsolatnak a kialakítását.

A három intézmény egymás mellé telepítésével éppen a kölcsönös segítség és a szoros együttműködés feltételeit óhajtotta kormányzatunk megteremteni. Ezen együttműködés azonban a fent részletezett okok miatt, már 1952-ben is főleg csak személyi kapcsolatokon keresztül volt meg, és így sok esetben kicsinyes intézeti vagy személyi érdekek gátolhatták a zavartalan munkát, az oktatást.

Megvizsgáltam akkor a három intézmény gazdaságos működésének kérdését is, amely a széttagoltság miatt a népgazdaság szempontjából nem volt éppen takarékosnak mondható. A szervezeti felépítés ugyanazon feladatok elvégzésére a három intézménynél párhuzamos szerveket tett szükségessé. Ehhez hozzájárult, hogy az egyes intézmények párhuzamos készletekkel és berendezési tárgyakkal rendelkeztek. (Nem vitattam, s ma sem vitatom, hogy bizonyos mennyiségű saját készletre szükség van.)

A nem helyes gazdálkodásra — amely a szervezeti felépítéssel szükségszerűen együtt járt — két igen jellemző, egymással összefüggő példa. A veszprémi telephely elkerülhetetlenül szükségessé tette budapesti anyagbeszerzés, ügyintézés fenntartását annál is inkább, mivel a két kutatóintézetnek az ország legkülönbözőbb székhelyein voltak laboratóriumi és kirendeltségei. (Pl. Dorog, Diósgyőr, Pécs, Óbuda, Budapest-Rákoskeresztúr, Szőny, Almásfüzitő stb.). A két kutatóintézetnek külön-külön budapesti irodája, anyagbeszerzése volt, amely külön irodahelyiséget, személyzetet, raktárt foglalt le, holott ezt egy összevont iroda is meg tudta volna oldani, sőt a budapesti kirendeltséggel nem rendelkező egyetem ügyeit is intézhette volna.

A „szervezeti” különállóság következménye lett az is, hogy mindegyik intézmény önálló és független raktárral rendelkezett, minden raktár szükségszerűen (és helyesen) „minimális” készleteket tartott bizonyos anyagokból, amelyek a kutatás és az oktatás zavartalanlását, biztonságát célozták. Ez a „minimális” készlet azonban végeredményben mindegyik intézménynél ugyanazon anyagokat tartalmazta, és a három intézmény együttes minimális készletének mennyisége nem nagyon haladta volna meg egy intézet optimális készletének mennyiségét.

A szervezeti felépítés helytelensége megmutatkozott az egyes intézmények dokumentációs és könyvtári csoportjainál is. Mind a két kutatóintézet, mind pedig az egyetem külön könyvtárral rendelkezett, és külön rendelte folyóiratait. Ennek következménye volt, hogy a gyakorlatilag egymás mellett levő épületben ugyanazokból az aránylag nehezen beszerezhető külföldi folyóiratokból nemcsak duplikátok, hanem hármas példányok is rendszeresen jártak. Ugyanez volt a helyzet a könyveknél is. Olyan műveknél és folyóiratoknál, amelyeknek felhasználása a mérnökök létszámával arányos, ez természetes. Azonban a legjobb akarattal sem lehet ezt mondani olyan folyóiratokról vagy könyvekről, melyekből budapesti, sokkal nagyobb könyvtárakba is csak egy példány járt, és főleg amelyeket csak esetenként használnak fel a kutatók. Említett tanulmányomban rámutattam arra is, hogy a veszprémi nehézvegyipari tudományos intézmények perspektíváját tekintve új létesítmények sorozatával kell számolni, beleértve a kísérleti üzeme-

ket is, amelyeket nem intézményenként külön-külön, hanem egy kutatóközpont keretében célszerű létesíteni és üzemeltetni.

A fenti szempontok felvázolása és elemzése alapján 1952-ben a következő javaslatokat tettem. A két kutatóintézet, valamint az egyetem irányítására *Nehézvegyipari Tudományos Központot* hozzanak létre veszprémi székhellyel. A központ biztosítsa, hogy az ügyintézés, illetve irányítás nem aprózódik fel a felettes szervek között, és ennek következtében mindhárom intézmény vezetése, irányítása egységes szempontok szerint történjék, valamint, hogy a mindennapi problémákat lehetőleg közvetlenül oldják meg.

A javasolt központ nem szüntette volna meg az egyes intézmények önállóságát, hanem csupán az irányítást vette volna át az akkori minisztériumok különböző főosztályaitól, és egyben lehetővé tette volna az egyes intézmények azonos funkcióinak összevonását. E központ létesítése perspektivikusan lehetővé tette volna esetleg a meglévő kutatóintézetek további szakmai decentralizálását anélkül, hogy egységes irányításuk bármilyen oknál fogva elsikkadt volna.

A központ az akkori Bánya- és Energiaügyi Miniszter, illetve illetékes helyettese alá tartozott volna, igazgatóját — a kutatóintézetek igazgatóihoz hasonlóan — a Magyar Tudományos Akadémia meghallgatásával a Minisztertanács nevezte volna ki. A két kutatóintézet és az egyetem közvetlen tudományos irányítását továbbra is a két kutatóintézet igazgatója, illetve az egyetem dékánja látta volna el.

A központ vezetője mellett szakmai kollégium szervezendő, melynek tagjai az intézmények vezetői, az érdekelt minisztériumok, a Magyar Tudományos Akadémia és a nehézvegyipar képviselői.

A veszprémi tudományos és oktató intézmények nagy családja 1952 óta tovább bővült. A Budapesti Műszaki Egyetem és a Veszprémi Vegyipari Egyetem kémiai technológia tanszékeinek akadémiai kutatóiból megalakult 1960-ban az MTA Műszaki Kémiai Kutató Intézete, amelynek igazgatósága kezdetben Budapesten működött, majd Veszprémbe települt át az intézmény nagy részével együtt. Veszprémbe került az 1970-es évek második felében az Országos Oktatástechnikai Központ is.

A javaslat kidolgozása óta csaknem 30 év telt el, de a tanulmány sajnos nem avult el; a veszprémi tudományos intézmények együttműködési lehetőségeit jelenleg sem használják ki teljesen. Talán az 1952. évi tanulmányunkat, javaslatainkat — amelyből csak a legfontosabb szemelvényeket ismertettem — a mai feladatokat és helyzeteket figyelembe véve és ennek alapján továbbfejlesztve, lehet hasznosítani jelenlegi munkánkban.

De érdemes lenne azt is megnézni: nem lapulnak-e más, hasonlóan „időálló” javaslatok az íróasztalok mélyében.

Polinszky Károly